

Under Pressure. Repression in Residential Youth Care
S.M. de Valk

Er is een groep jongeren die in residentiële jeugdzorginstellingen wordt geplaatst. Dit zijn jongeren met ernstige gedrags- of psychiatrische problemen die niet thuis of in een pleeggezin kunnen wonen (Anckarsäter et al., 2007; Colins et al., 2010; Fazel et al., 2008; Leloux-Opmeer et al., 2016). Onderzoek toont aan dat jongeren die in een residentiële jeugdzorg worden geplaatst, gekenmerkt worden door meer gedragsproblemen dan degenen die ambulante zorg of pleegzorg krijgen (Leloux-Opmeer et al., 2016). Over het algemeen worden jongeren in de residentiële jeugdzorg beschreven als jongeren met een combinatie van gedrags- en emotionele problemen en problemen tussen ouder(s) en kind. De opname is vaak onvrijwillig, hoewel er in het belang van het kind toe wordt besloten. Het doel van de behandeling is om hen voor te bereiden om terug te keren naar de maatschappij en om perspectief te bieden. Dit perspectief kan, afhankelijk van de leeftijd en de behoeften van de jeugd, verschillen van terugkeer naar hun ouders of andere netwerkleden tot een begeleid woonvoorziening of een zelfstandige woonruimte.

Een specifiek aspect van residentiële jeugdzorg bedreigt de effectiviteit van de behandeling in deze instellingen: institutionele repressie (hierna: repressie). Van der Helm et al. (2011) beschreven repressie in termen van harde en oneerlijke controle en straf, een zwakke organisatiestructuur, geen flexibiliteit, steeds meer en strengere regels, gebrek aan privacy, extreme verveling en vernedering. Een duidelijke definitie en inzichten in de oorzaken van repressie bleven echter afwezig. Dit proefschrift probeert die inzichten en oorzaken in beeld te brengen om zo manieren te vinden om repressie in residentiële jeugdzorginstellingen te verminderen.

De eerste studie (hoofdstuk 2) betrof een literatuurstudie naar het gebruik en de effecten van straf in residentiële jeugdzorginstellingen. Concreet was deze studie gericht op het vergroten van het bewustzijn van de negatieve gevolgen van punitieve benaderingen door personeel en om de invloed van een positieve omgeving in succesvolle gedragsverandering te benadrukken. Het toonde aan dat wanneer straf wordt gebruikt om meer controle over de jongere te krijgen, of als een excuus voor professionele hulpeloosheid, dit vaak leidt tot meer geweld in plaats van minder. Professionals die een betere werkalliantie met jongeren creëerden voelden meer controle en toonden een grotere flexibiliteit in hun professioneel gedrag.

In hoofdstuk 3 werd een verkennend onderzoek naar repressie in residentiële jeugdzorginstellingen gepresenteerd. Hierin werd repressie beschreven vanuit een humanistisch perspectief. Vervolgens werden vanuit een sociaal psychologisch en organisatorisch perspectief transactionele processen beschreven die ten grondslag liggen aan repressie. In deze scoping review werd repressie gedefinieerd als een reeks transactionele processen tussen jongeren, autoriteiten en de organisatorische benadering en structuur, waarbij een autoriteit opzettelijk handelt op een manier die schadelijk is voor de jongere, of door een autoriteit die onwettig of willekeurig de vrijheid of autonomie van de jongere inperkt. Dit wordt gevoed door

institutionalisering en intrapersonlijke processen bij de autoriteiten (angst, rationalisatie, gebrek aan empathie, ontmenselijking) en gemedieerd door interpersoonlijke processen (socialisatie en identificatie). Deze bevindingen zijn gebruikt om aanbevelingen te doen voor het voorkomen, herkennen en verminderen van repressie.

Hoofdstuk 4 presenteerde de resultaten van een kwalitatief onderzoek naar de ervaringen van 32 jongeren in open, gesloten (JeugdzorgPlus) en forensische jeugdzorginstellingen (Justitiële Jeugdinrichtingen). De scoping review van hoofdstuk 3 functioneerde als een raamwerk in deze studie en de interviews met jongeren werden gebruikt om de hypothesen uit de scoping review te valideren en de mogelijkheden om repressie te herkennen te vergroten. Er kwamen vijf processen naar voren die gerelateerd zijn aan hoe de jongeren repressie ervaren. Jongeren kunnen namelijk hun verblijf als betekenisloos beschouwen, denken dat repressie "gewoon is zoals het is" (dat wil zeggen, rationalisatie), vinden dat medewerkers hun macht misbruiken, ervaren dat medewerkers alles beslissen voor de jongeren (dat wil zeggen, verlies van autonomie), of dat jongeren denken dat de medewerkers vergeten dat de jongeren menselijke wezens zijn (dehumanisatie). Uit deze studie werd geconcludeerd dat de jongeren de structuur, regels, dwang en straffen wel accepteren en verwachten dat medewerkers hun macht tot op zekere hoogte gebruiken om orde en veiligheid te creëren. Als jongeren echter denken dat het handelen van het personeel oneerlijk of overdreven is, ervaren ze repressie.

De vierde studie (hoofdstuk 5) beschreef de conceptualisering, ontwikkeling en validatie van de Institutional Repression Questionnaire (IRQ), een zelfrapportage instrument voor jongeren in residentiële jeugdzorginstellingen, op basis van de drie reeds beschreven studies. Een structuur met vijf factoren van de vragenlijst voor institutionele repressie werd bevestigd, bestaande uit de subschalen: Misbruik van macht, Rechtvaardigheid, Gebrek aan autonomie, Zingeving en Humanisering. De vijf subschalen vertoonden goede tot uitstekende interne consistentie en correleerden allemaal in de verwachte richtingen met Prison Group Climate Instrument (Van der Helm, Stams, & Van der Laan, 2011) en Basis Psychological Need Satisfaction and Frustration Scale – Intellectual Disability (Frielink, Schuengel, & Embregts, 2016). De studie verstreekte eerste bewijzen van de validiteit en betrouwbaarheid van de Institutional Repression Questionnaire, waarin ervaren repressie als een multidimensionaal construct in beeld wordt gebracht. Residentiële jeugdzorginstellingen kunnen de resultaten van de vragenlijst gebruiken om inzicht in leefklimaat te verkrijgen en zonodig te verbeteren.

In Hoofdstuk 6 wordt een onderzoek gepresenteerd naar de relatie tussen het type instelling, het werkklimaat zoals gerapporteerd door medewerkers en ervaren repressie door jongeren. Aan de hand van een multi-level regressie-analyse is nagegaan welke factoren in het werkklimaat of welk type instelling door jongeren ervaren repressie voorspellen. Gegevens van 176 jongeren en 232 personeelsleden

van 41 woongroepen in zeven Nederlandse residentiële jeugdzorginstellingen werden gebruikt. Repressie werd gemeten met de Institutional Repression Questionnaire en het werkklimaat werd gemeten met de Living Group Work Climate Inventory (Dekker, Van Miert, Van der Helm, & Stams, 2015). De studie bevestigde alleen dat jongeren in open residentiële jeugdzorginstellingen minder machtsmisbruik ervoeren in vergelijking met jongeren in JeugdzorgPlus instellingen en Justitiële Jeugdinrichtingen. Er werden geen significante relaties gevonden tussen de elementen van het werkklimaat en de vijf dimensies van repressie.

Dit proefschrift is geschreven in een tijd waarin de huidige residentiële jeugdzorg in Nederland onder grote druk staat. In de jeugdzorg daalt de steun voor uithuisplaatsingen en dan met name voor residentiële zorg. Daarnaast is er een verschuiving te zien naar gezinsgerichte zorg en empowerment van het eigen gezin en het sociale systeem. De vervanging van de traditionele residentiële jeugdzorg door andere vormen van jeugdzorg vermindert het risico op repressie, aangezien repressie nauw verbonden is met kenmerken die eigen zijn aan residentiële jeugdzorginstellingen.

Ondanks de ethische problemen en therapeutische nadelen van residentiële jeugdzorg, met name in verband met het risico van repressie, is het misschien niet realistisch om residentiële jeugdzorg volledig uit de samenleving te bannen. Voor een kleine groep van de meest kwetsbare en getraumatiseerde jongeren, voor jongeren die een ernstige bedreiging vormen voor de samenleving, of voor jongeren die een misdaad hebben begaan, kan het (soms) de enige manier zijn om behandeling aan te bieden. In dat geval is het belangrijk om de mate van repressie in residentiële jeugdzorg te minimaliseren en een therapeutische omgeving te creëren. Vanuit het perspectief van zelfdeterminatie zouden pedagogisch medewerkers en andere personeelsleden daarom moeten reageren op de behoeften van de jongeren aan competentie (percepties van bekwaamheid), verbondenheid (zich geaccepteerd voelen, begrepen en ondersteund worden), en autonomie (uitoefening van verantwoordelijkheid, keuze en besluitvorming) om zelfbeschikking en constructieve sociale ontwikkeling te bevorderen (Zelf Determinatie Theorie; Ryan & Deci, 2017).

Leefklimaatonderzoek in residentiële instellingen heeft aangetoond dat het mogelijk is om jongeren vooruitzichten op positieve ontwikkeling en perspectief te bieden, zonder alleen te werken vanuit structuur en controle (Schubert et al., 2012; Van der Helm, 2011; Van der Helm & Vandeveld, 2018). Ongeveer vijftig jaar geleden begon de antipsychiatrie met de transformatie van psychiatrische woonvoorzieningen in therapeutische gemeenschappen. Dit weerklonk recentelijk in een Nederlands veldexperiment, waarbij een forensisch psychiatrische kliniek werd getransformeerd in een relationeel zorgzame therapeutische gemeenschap, die de criminele recidivecijfers aanzienlijk verlaagde (Schaftenaar et al., 2018). Het is interessant om te zien onder welke voorwaarden residentiële jeugdzorginstellingen kunnen worden omgevormd tot therapeutische gemeenschappen op basis van

gedeelde besluitvorming tussen jongeren en medewerkers. Dit zou voldoen aan de basisbehoeften van de jeugd ten aanzien van zelfbeschikking, voorbereiding op een zinvol leven en participatie in een democratische samenleving, waar voor repressie geen plaats is.